

non pignoris, et alimenti divini, magis convenit corpori Domini, ut est sub speciebus, quam speciebus, ut continent corpus Domini. Ratio perspicua est: Nam quod offertur Deo Patri, non sunt species panis, sed id quod in cruce fuerat oblatum: et similiter pignus amoris, et alimentum non in significatione, sed in re ipsa consistunt.

CAPUT VII.

De materia Eucharistiæ, siue azymo pane, an fermentato Sacramentum conficiendum.

Sequitur nunc, ut materiam Sacramenti hujus explicemus: de qua satis constat inter nos, et adversarios, panem triticum, et vinum ex vite ad materiam assumendum esse, sed duæ restant controversiæ. Una circa panem; altera circa vinum.

Prior controversia est, utrum panis azymus, an fermentatus esse debeat: quæ sane controversia, circa annum Domini 1053. est exorta, ut Leo Papa IX. testatur in epist. ad Michaelæm Episcopum Constantinopolitanum, cap. 5. Tunc enim primum Græci reprehendere cœperunt Latinos, quod azymum panem in Sacramento Eucharistiæ assumerent, unde etiam azymitas nos vocare ausi sunt; in qua sententia ad hanc usque diem perseverant. Siquidem in censura, quam nuper edidit Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha ad Confessionem Lutheranorum cap. 10. quod est de cœna Domini, affirmat Christum fermentatum panem consecrasse, nec posse in azymo hoc Sacramentum confici, quod azymus non sit verus panis, quodque azyma ad Judæismi figuras pertineant.

Hæretici autem Lutherani, et Zwingliani non disputant de necessitate fermenti (quippe res etiam longe graviore pro adiaphoris habent) tamen, et verbis, et factis Græcorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque fermentatum panem aptiorem esse censent ad Sacramentum conficiendum, quam azymum. Nam in primis Illyricus cum suis collegis centur. xi. cap. 8. describit schisma Græcorum et Latinorum propter questionem de azymo, sed ita describit, ut satis aperte victoriam Græcis tribuat. Deinde Joannes Calvinus lib. iv. Institut. cap. 17. §. 43. tria dicit. Primo, non multum referre azymone, an fermentato utamur. Secundo,

addit ex historiis constare, usque ad tempora Alexandri Papæ totam Ecclesiam pane fermentato usam. Tertio, dicit Alexandrum Papam insituisse, ut in azymo Sacramentum conficeretur, idque eum fecisse, non alia ratione, nisi ut novo illo spectaculo populum in admirationem traheret; ubi satis aperte usum azymorum reprehendit. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Concilii Tridentini sess. xxii. cap. 7. Calvino assentitur, perinde esse uti azymo, vel fermentato, sicut perinde est uti vino albo, vel rubro. Denique Calvinistæ, fermentato pane utuntur Græcorum more, quod certe non facerent, nisi morem illum meliorem esse judicarent.

Quia vero præcipuum fundamentum, tum Latinorum, tum Græcorum est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, et faciendum, quod Christus fecit) ideo ista quæstio ab alia pendet, utrum Dominus Sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inveniri non poterat in omnibus finibus Israel, an vero ante eum diem. Si enim Dominus Sacramentum instituit in primo die azymorum, certum erit, azymo pane usum fuisse in ejusmodi institutione. Nam Exod. xii. et xiii. præcipitur sub pena mortis, ne fermentatus panis inveniat in domibus, aut in ullo alio loco filiorum Israel. Si alio tempore instituit, res non erit omnino certa.

S. Thomas in iv. dist. 11. quæst. 2. art. 5. quæst. 3. scribit, quocumque tempore Christus Sacramentum instituerit, semper posse convinci in azymo Sacramentum institutum fuisse. Nam ante Sacramenti institutionem Pascha manducavit, ut omnia Evangelia testantur: Pascha autem sine azymis manducari non poterat, ut patet ex cap. xii. Exodi.

Et quidem S. Thomas recte judicavit, ab immolatione Pasche incipere usum azymorum, sed tamen Græci nonnulli ex doctioribus contra sentiunt potuisse anteverti immolationem Pasche, licet usus azymorum in reliquo victu non anteverteretur. Itaque Euthymius in comment. cap. xxvi. Matth. et post eum Nicephorus lib. i. hist. cap. 28. dicunt, Christum comedisse suum Pascha legale ante primum diem azymorum, et ideo manducasse quidem agnum Paschalem eo ritu, quem lex præscribebat, id est, cum azymis, et cæteris rebus necessariis: tamen ea cœna legali finita, dimissis azymis rediisse ad panem communem, quo vesci licebat.

quia nondum advenerant dies azymorum, et proinde in pane communi, id est, fermentato Sacramentum insituisse. Duo enim præcepta distincta de azymo inveniuntur. Unum, ut agnus Paschalis, cum azymis comedatur. Alterum, ut septem diebus sola azyma edantur in quovis convivio. Dominus igitur ex Græcorum sententia servavit primum præceptum, quia ad illud obligabatur, cum agnum manducare vellet: secundum non servavit, quia nondum venerat tempus, quo illud obligare inciperet. Quare necessario quæstio ista disputanda est de tempore, quo Christus Sacramentum instituit, ut nullum omnino Græcis effugium relinquatur.

Sunt igitur de præsentī questione sententiæ quatuor. Prima est Græcorum, qui affirmant Dominum manducasse suum Pascha, et Sacramentum instituisse die 13. seu luna 13. mensis primi: sequenti autem diē post Christi mortem ad occasum solis, incœpisse tempus paschale Judæorum, et fermenti abjectionem. Ita docent Euthymius, et Nicephorus supra citati.

Est enim observandum a quod Hebræos menses omnes numerari a novilunio, et idem esse apud eos primam lunam, secundam lunam, etc. et primum diem mensis, secundum diem mensis etc. Porro secundum legem Exodi xii. die 14. primi mensis, id est, die 14. a novilunio, post solis occasum, incipiunt dies azymorum, et durabant septem diebus, id est, usque ad diem 21. inclusive. Qui omnes dies erant Paschales, et azymorum dies vocabantur, tamen primus, et ultimus, id est, 15 et 21. soli erant solemnes, et festivi, ita ut non liceret in eis opera servilia facere, ut patet Levitic. xxiii. Dicunt ergo Græci feria 5. in Cœna Domini fuisse diem 13. mensis apud Hebræos; et proinde nondum incœpisse tempus azymorum: feria autem 6. in qua Dominus mortuus est, dicunt fuisse profanum, non festivum sed illo ipso die post occasum solis cœpisse tempus azymorum, quia ille erat dies 14. et postea die Sabbati fuisse 15. diem, et solemnissimum.

Secunda sententia est Ruperti in commentario Levitic. cap. xxiii. et Matth. cap. xxvi. ubi docet Hebræos, ex quadam traditione Patrum suorum, nunquam solitos fuisse celebrare duos dies festos continuos, et ideo quando festum azymorum occurrebat feria sexta, ex illa traditione differri solitum in

Sabbatum sequens, sic tamen, ut celebratio Paschæ nunquam mutaretur. Ex quo colligit eo anno, quo Dominus mortuus est, diē Jovis fuisse quidem 14. lunam, contra Græcorum opinionem, et ille ipso die ad vesperam, tum Dominum, tum Hebræos comedisse suum Pascha; diem autem Veneris non fuisse festum azymorum, sed diem prophannum, ut etiam Græci volunt; sed prophannum fuisse, quia secundum prædictam traditionem dilatatum fuerit illud festum in diem Sabbati.

Hæc sententia Ruperti non solum falsa mihi videtur, sed etiam non respondet ad potissimum Græcorum fundamentum. Nam si dies azymorum incipiant die Sabbati; ergo die Jovis ad vesperam post agnum paschalem manducatum cum pane azymo licebat ex sententia Græcorum, redire ad fermentatum, et illo uti toto sequenti die: non ergo convinci potest Sacramentum in azymo pane institutum secundum Ruperti sententiam, nisi prius ostendatur cum immolatione agni quodcumque illa ferret, cœpisse usum azymorum per septem dies continuandum.

Tertia sententia est Pauli Burgensis in additione ad Lyranum in commentario cap. xxvi. Matth. quem auctorem multi recentiores sequuntur. Et in iis est Calvinus, qui in illud Matthæi xxvi: *Scitis quia modo biduum etc.* (1), ita hanc sententiam defendit, ut dicat nullo cavillo posse eludi ejus argumenta. Hæc sententia non differt a sententia Ruperti, nisi in eo, quod Rupertus dicebat ex traditione majorum differri festum azymorum aliquando in diem sequentem, celebrationem autem Paschæ nunquam mutari. Burgensis autem dicit utrumque differri, et inde colligit eo anno, quo Dominus mortuus est, Hebræos manducasse suum Pascha die Veneris ad vesperam, Christum autem die Jovis ad vesperam.

Cæterum hæc etiam sententia non probatur. Sciendum est enim mutationem illam dierum apud Hebræos ex traditione Patrum, quæ a multis annis viget, et modo viget, non sic esse intelligendam, quasi dies 15. lunæ, seu mensis aliquando occurrat die Veneris, et ipsi tunc transferant festum in diem 16. id est, in Sabbatum: id enim falsum est, et absurdissimum. Sed qui Kalendaris præsentis apud Hebræos, ita accom-

(1) Matth. xxvi, 2.

modant novilunia, præsertim initio anni, ut nunquam accidat diem primum, et consequenter diem 13. primi mensis esse feria 2. vel 4. vel 6. et hoc est quod ipsi לא כרד פסחא vulgo dicunt, id est, non contingit Pascha die 2, 4 et 6. Neque videtur mala ista consuetudo: neque pugnat aperte cum lege præcipiente festum azymorum celebrari die 15. secundum calculum astronomicum, paucissimis notum, sed secundum computum communem et vulgarem Kalendariorum totius populi: secundum computum autem vulgarem communium Kalendariorum, semper illud servatur, ut festum azymorum agatur die 15. mensis. Neque absimilis est apud nos consuetudo, qui pro termino Paschali habemus lunam 14. post æquinoctium verum, et tamen in æquinoctio, et in ipsa luna 14. inveniendis non observamus motum verum solis et lunæ, sed observamus dies in Calendario notatos, qui non raro nonnihil discrepant a vero motu: sed aliter fieri non potest, si certa aliqua regula tenenda est. Imo ante correctionem Kalendarii Gregorii XIII. jussu factam, distabat dies æquinoctii in Calendario positus ab æquinoctio vero totis decem diebus, et novilunia in Calendario notata distabant quinque diebus a veris noviluniis, et tamen melius erat Kalendarium illud quamvis incorrectum sequi, quam nullam habere communem regulam festorum inveniendorum. Ex quo sequitur, quod si tempore Christi fuisset tale Kalendarium, quale modo Hebræi habent, non fuisset licitum, nec liberum ulli aliter festos dies celebrare, nec etiam prætextu errantis Kalendarii: alioqui debuisset quisque sibi suum Kalendarium fabricare, et suo modo numerare dies mensium, quod intolerabile fuisset, et aperte malum et illicitum.

Quare posita hæc sententia, necessario dicendum esset Christum manducasse agnum paschalem die 13. mensis, ut dicunt Græci, idque fecisse, non ut mutaret ordinem festorum, sed ut quoquo modo (licet extra tempus) manducaret agnum paschalem, quia sequenti die erat moriturus, et non poterat cum cæteris agnum comedere: proinde non tenebatur ad usum azymorum (nisi in comestione agni paschalis) quia nondum venerat dies azymorum, et ideoque potuisset in fermentato Sacramentum instituire. Vides

igitur ex hæc sententia fundamentum Ecclesie Latine firmitus tolli.

Quarta sententia est communis Theologorum in 4. dist. II. Christum Sacramentum instituisse illo ipso tempore, quo secundum legem, et secundum Hebræorum (qui tunc vivebant) consuetudinem abjiciebatur fermentum ex toto Israele, ita ut non licerit ullo modo eo uti, qui erat dies mensis primi 14. illo enim die ad vesperam inchoabantur azymorum, et sequens dies 15. erat dies sollemnis azymorum. Quæ sententia verissima est, et sol'a Græcos eviderenter convincit: quocirca breviter probanda est, et simul omnes alia refellendæ.

CAPUT VIII.

Probatur Christum instituisse Sacramentum 14. die mensis secundum legem, et secundum morem Hebræorum.

Igitur probatur ex textu omnium quatuor Evangelistarum. Mattheus cap. xxvi. sic ait: *Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? Marcus cap. xiv. Prima autem die azymorum, quando Pascha immolabant.* Lucas cap. xxii. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha (1).* Hæc loca refellunt tres superiores sententias.

Ac primus Græcorum error manifeste refellitur: nusquam enim in tota Scriptura dies primus azymorum dicitur dies 13. mensis, sed solum 14. vel 15. ut patet ex libro Exod. cap. xii. et xiii. et Levit. cap. xxiii. ex Num. cap. xviii.

Respondent Græci aliqui, referente S. Thoma in iv. dist. xi. quæst. 2. art. 2. quæst. 3. tres Evangelistas errasse, et a Joanne correctos fuisse. At hæc ingens blasphemia est. Et deinde si Evangelistæ inter se non convenissent, quod tamen fieri nequit, cur potius uni crederemus, quam tribus?

Euthymius et alii modestiores respondent, Evangelistas loqui de die azymorum, non qui jam aderat, sed qui proximus erat: id enim volunt significare illud Lucæ: *Venit*

dies azymorum, id est, imminet, seu propinquat. Refellitur hæc expositio. Primo, quia si ita esset, Christus prævaricatus esset legem, et potuisset juste accusari, et certe Hebræi si hoc illi obijcere potuissent, non tantum laborassent in quærendis falsis testimoniis.

Respondet Euthymius legem non prohibuisse anticipari, sed solum postponi diem Paschæ. Sed qui præscribit, ut aliquid certo die fiat, simul præscribit, ut non fiat ante, neque post. Præscripsit autem lex, et sæpissime repetivit, ut die 14. ad vesperam fieret Pascha; non ergo licuit id facere die 13. alioqui etiam licuisset die 10. vel etiam 1. Adde, quod lex permisit Pascha celebrari post unum mensem, modo servaretur idem dies 14. ut patet ex cap. ix. Numeri. Anticipati posse diem, aut mensem Paschæ, nullo neque præcepto, neque exemplo probari potest.

Dicent fortasse quod ait Joannes Hellenius in præfatione Euthymii, et alii qui sequuntur Burgensem, Christum agisse suum Pascha illo secreto, ut nemo sciverit præter Apostolos, et patremfamilias, in cujus domo Pascha fiebat: atque ita non fuisse periculum, ut accusaretur. At numquid Judas proditor, qui cœnæ interfuit, et mox a cœna cucurrit ad principes sacerdotum, non potuisset id Judæis indicare? Verum igitur est, quod ait Chrysostomus homil. 83. in Matthæum, Christum usque ad mortem servasse legem Moysi, et Pascha suo tempore legitime celebrasse. Neque juvat Euthymium quod Lucas dixerit: *Venit dies*. Nam refellitur hæc falsa expositio ex Matthæo et Marco, qui non dicunt, Venit dies azymorum; sed aiunt, primo die azymorum Apostolos Christo dixisse: *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?*

Accedit quod omnes ferme Patres, et maxime Græci dicunt, Christum 14. die Paschæ celebrasse. Origenes tract. 35. in Matth. ubi aperte dicit, luna 14. Christum fuisse captum. Chrysostomus homil. 83. in Matt. dicit, Christum comedisse illo die, quem lex præcipiebat. Idem habet etiam Theophylactus, Theophilus Alexandrinus apud Bedam libro de ratione temporum, cap. 57 et 59. et Theodoretus quæst. 21. in Exod. et ex Latinis Tertullianus lib. contra Judæos, Cyprianus in sermone de cœna Domini, Am-

brosius in epist. 83. Hieronymus in cap. 26. Matth. Augustinus in epistol. 86. ad Casulanum, et Beda lib. de temporum ratione, cap. 61.

Præter hoc argumentum ex tribus Evangelistis, et tot Patrum sententiis, habemus aliud argumentum ex Joanne, quem Græci se profiterentur sequi. Nam S. Joannes, affirmat diem passionis Christi, id est, sextam feriam fuisse illo anno solemnem, ac festam, ex quo necessario sequitur, ut die præcedente agnum comederint. Joan. XIII. *Ante diem festum sciens Jesus quia venit hora, etc. (1).* Hoc dixit Christus pridie passionis; ergo dies passionis, erat dies festus. Sed quia possent Græci tergiversari, ut faciunt, ac dicere loqui eum de festo futuro die Sabbati, non de festo immediate consequente eam ipsam noctem feriam quintæ, in qua Dominus loquebatur; additur ibidem, quod cum Judæ Dominus dixisset: *Quod facis, fac citius*; ille exivit continuo, cum jam nox esset: et Apostoli putarunt, dictum illi esse, ut emeret, quæ necessaria erant ad diem festum. At quomodo suspicari poterant tanta festinatione opus esse in parandis ad festum necessariis, si adhuc superaret totus dies sequens ante festi solemnitatem?

Præterea Joan. xviii. Hebræi dicunt Pilato: *Nobis non licet interficere quemquam (2)*; quod significat non licuisse id eis ob festum, quod tunc agebatur, ut exponunt Chrysostomus homil. 82. in Joann. et homil. 86. in Matth. Cyrillus lib. xii. in Joan. cap. 6. Augustinus tract. 114. in Joan. Beda in cap. xviii. Joan. et alii. Nam alioqui licuisse eis alio tempore blasphemos occidere, patet ex Actor. vii. ubi Stephanum in Concilio judicatum publice lapidarunt; et Actor. 24. conqueruntur apud Felicem Præsidentem Syriæ, quod volentibus Paulum secundum suam legem interficere, tribunus Lysias violenter eum eripuerit de manibus ipso-um.

Quod autem Jansenius dicit, et quidam alii, potuisse Hebræo occidere reos mortis secundum legem suam, sed non potuisse crucifigere, nimis improbabile est. Nam nec Hebræi solliciti erant præcipue de cruce, sed de morte Christi in genere, unde, eundem aliquando præcipitare, aliquando lapidare voluerunt: nec est ulla ratio, cur eis licerit occidere, et tamen non licerit crucifigere.

Adde, quod illa verba subjuncta (*ut sermo*

(1) Matth. XXVI, 47; Marc. XIV, 42; Luc. XXII, 7.

(1) Joan. XIII, 1. — (2) Joan. XVIII, 31.

Jesu impletur) non quadrant nisi in nostram expositionem; nam Dominus prædixerat se a Gentilibus crucifigendum; quæ vera et mirabilis propheta fuit, si Hebræis etiam occidere licebat. Nam si eis id non licebat, facile erat prædicere se non occidendum, nisi a Gentilibus, et illo supplicio, quod erat apud Gentiles frequentissimum.

Denique Joan. xiii. Pilatus ait: *Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum* (1). Hinc ergo apparet, jam tunc agi cœpisse dies paschales: et clarus Matth. xxvii. vocatur idem dies solemnus, et Marci xv. et Luc. xxiii. vocatur aperte dies festus.

Accedunt ad hæc testimonia Patrum, qui dicunt Christum occisum fuisse ipso die solemnus Hebræorum. Vide Tertullianum in lib. contra Judæos, Origenem homil. 23. in Numer. Clementem Romanum lib. v. constitut. cap. 14. alias 16. Epiphanium heresi 70. Theophilum Alexandrinum in epist. ad Theodosium apud Bedam de ratione temporum, cap. 37. Cyrillum Hierosolymitanum catechesi 13. Chrysostomum homil. 86. in Matth. Augustinum tract. 10. in Joan. Socratem lib. v. hist. cap. 21. Leonem sermone 7. de Paschate. Bedam in cap. xviii. Joannem Anselmum in cap. xxvi. Matth. et Victorem Antiochenum nuper versum ex Græco in cap. xiv. ubi dicit Hebræos libenter diem festum, qui occurrebat illo anno feria sexta, fuisse translatos in alium diem, si per legem id eis licuisset.

Jam secunda opinio, quæ Ruperti erat, ex iisdem Scripturæ testimoniis confutatur. Nam si die Jovis, in quo Dominus Sacramentum instituit, erat primus dies azymorum, ut Evangelistæ tres disertis verbis affirmant, necessario sequitur, ut festum azymorum fuerit illo anno die Veneris, non die Sabbati.

Est enim observandum aliter dies festos, aliter dies naturales apud Hebræos considerari. Nam dies festi incipiunt ab occasu solis, et desinunt in occasum solis, ut patet Levit. xxiii. proinde festus dies azymorum continetur nocte sequente diem 14. et die toto artificiali 15. Dies autem naturalis, et ordinarius incipit ab ortu solis, et desinit in ortu solis, proinde continet diem et noctem artificialem, non autem noctem et diem artificialem. Id patet ex principio Genesios;

(1) Joan. XVIII. 39.

illud enim: *Factum est vespere, et mane dies primus*, ut exponunt Ambrosius et Basilius, et alii in eum locum, significat ex die artificiali, qui terminatur in vespere, et ex nocte sequente, quæ terminatur in mane, factum esse primum diem. Ex quo facile conciliari possunt verba trium prædictorum Evangelistarum, qui vocant primum diem azymorum diem 14. mensis, cum verbis Moysi in Exodo, Levitico et Numeris, qui semper primum diem azymorum vocat diem 15. mensis. Nam cum dies primus azymorum quatenus festus, ut diximus, contineatur posteriore parte diei 14. et priori parte diei 15. accipiendi dies modo ordinario, seu naturali, potest dies azymorum ut festus, per intellectionis figuram vocari tam 14. ut Evangelistæ faciunt, quam 15. ut Moses facit.

Ex his autem refellitur opinio Ruperti, Nam si dies 14. ut Evangelistæ dicunt, erat primus azymorum, nimirum ex parte, necesse est, ut etiam 15. dies esset primus azymorum pro alia parte. Ergo non potuit transferri in diem 16. ut ipse vult: nisi forte velit (quod est absurdissimum) mediam partem solum illius diei solemnus translata fuisse.

Adde præterea rationem cur debeat fieri illa translatio, quam Rupertus reddidit, esse prorsus vanam. Affirmat enim ipse transferri diem primum azymorum in Sabbatum, quando occurrit feria sexta, ne sint duo festa continua, nimirum primus azymorum, et Sabbatum: et non advertit, in idem incommodum se incidere ex ista translatione. Nam dies septimus azymorum est æque solemnus ac primus, ut patet Levit. xxiii. Si autem dies primus ponatur in Sabbato, ut ipse vult, tunc septimus ponetur feria sexta, atque ita erunt duo dies festi continui, septimus azymorum, et dies Sabbati.

Denique contra Ruperti sententiam pugnant omnia testimonia Scripturæ, et Patrum, qui dicunt, diem mortis Christi fuisse festum, et solemnem illo anno apud Hebræos.

Resta sententia Burgensis refellenda ex iisdem Evangelii locis, et quidem facile refellitur. Nam cum dicunt Evangelistæ primo die azymorum Christum comedisse Pascha, vel loquuntur de primo die azymorum secundum ordinariam consuetudinem, et Kalendariæ Synagogæ, vel non. Si detur primum,

tam refutata manet Burgensis opinio; nec enim verum erit, quod ipse ait, alio die Christum, alio die populum Hebræorum Pascha comedisse. Si autem detur secundum repugnabit Marcus, qui ait: *Prima die azymorum, quando Pascha immolabant*; id enim significat Hebræos eo die Pascha immolare.

Sed respondent qui Burgensem sequuntur, illud (*immolabant*) vel referendum esse ad morem legitimum, ut sensus sit, quando Pascha secundum legem immolari debebat, vel etiam ad aliquos paucos perfectiores, qui reipsa immolabant in die legitimo, non curantes Phariseorum traditionem.

At neutrum horum recte dici potest. Primo, quia etiamsi facta esset illa mutatio, debuissent omnes etiam optimi viri illam mutationem sequi. Nam ut supra ostendi, non erat contra legem Dei, sed erat accommodatio quædam Kalendarij prudenter facta: unde merito ut schismatici, et ut inobedientes synagogæ puniri potuissent, qui secus fecissent.

Secundo, falsum est tempore Christi fuisse illam traditionem in usu, ut nunquam festum azymorum celebraretur die 2. 4. vel 6. est enim traditio illa multo recentior. Atque hoc est, quod decepti plurimos scriptores modernos, aliqui eruditissimos: crediderunt enim omnes Burgensi tanquam in sua arte perito; nam et ipse Rabinus Hebræorum fuerat. Esse autem falsum, traditionem illam tempore Christi in usu fuisse, probo. In primis Rabbi Abenezra in commentario Levitici, cap. xxiii. disertis verbis affirmat hanc traditionem non solum non fuisse ab initio secundi templi, ut multi fabulantur, sed nec fuisse eo tempore, quo fiebat Thalmud. Nam et in Misna, et in Thalmud, ut ipse dicit, invenitur Pascha in כּוּרִי, id est die 2. 4. et 6. constat autem Thalmud confectum fuisse aliquot annorum centuriis post passionem Christi.

Præterea S. Epiphanius, qui etiam Hebræus fuerat, et optime noverat linguam, et ritus Hebræorum, heresi 30. Ebionitarum, et heresi 51. Alogorum, dicit festum azymorum apud Hebræos incidere in quamlibet diem hebdomadæ, etiam in 2. 3. et 4. Neque dici potest, Epiphanium loqui de festo azymorum secundum legem, et non secundum consuetudinem, quæ erat tempore suo, aut tempore Christi. Nam loquitur de consuetudine, quæ erat tempore Christi: expliat enim illud Luc. vi: *Factum est in Sabbato*

secundo primo, et Apostoli ibant per sata, et collebant spicas etc. ac dicit, Sabbatum secundo primum, non vocari septimum diem, quæ est Sabbatum naturale, sed festum azymorum, in quo dies erant solemnus, et Sabbata vocabantur, nimirum primus dies azymorum, qui dicitur Sabbatum primum, et 7. dies azymorum, qui dicitur Sabbatum secundum, seu secundo primum, qui est æqualis primo, ut apud nos dies octaves in festis quæ habent octavam, quia est solemnus sicut primus, vocari posset dies festus secundo primus. Dicit igitur Epiphanius, di m illum, in quo Apostoli vellebant spicas, non fuisse Sabbatum naturale, sed alium diem hebdomadæ, nimirum 2. 3. et 4. aut quemvis alium, in quem forte inciderat illo anno 7. dies azymorum.

Præterea est aliud argumentum omnino convincens, quod hoc syllogismo comprehenditur potest. Ecclesie Asiaticæ initio nascentis fidei celebrabant Pascha eodem die, quo Hebræi sui temporis. Eadem Ecclesie celebrabant Pascha luna 14. primi mensis, quacumque die hebdomadæ luna illa incidisset, idque sine ullo dierum discrimine, vel exceptione; ergo etiam Hebræi illius temporis Pascha celebrabant quolibet hebdomadæ die sine ulla exceptione. Ergo festum azymorum incidere poterat in diem 2. 4. et 6. et proinde nondum cooperat eo tempore illa traditio Judaica, neque adhuc fuerat anatum illud פּאָסחַ בְּרֵד לַאֲזַיְמוֹת, igitur tempore Christi non fuit illa traditio. Propositio hujus argumenti certissima est, habetur enim expresse in epistola Nicæni Concilii, quam refert Theodoretus lib. histor. i. cap. 9. et in epistola Constantini ex eodem Concilio ad Ecclesias missa, quæ exstat apud Eusebium lib. de vita Constantini, cap. 17. Idem fatetur Polycrates apud Eusebium lib. v. histor. cap. 23. Tertullianus in lib. de Synodis Arimini et Seleuciæ, Epiphanius heresi 50. Tossaredecadalarum, et 70. quæ est Audianorum, ubi sæpius repetit, Asianos illos celebrasse Pascha quando Judæi celebrabant, ita ut non computarent ipsi dies, et menses, sed tantum observarent tempus, quo Judæi sui temporis, azyma incipiebant. Denique idem habet Augustinus lib. de heresibus, cap. 29. Assumptio ejusdem argumenti non minus est certa. Nam Eusebius lib. v. hist. cap. 22. dicit Asianos Pascha celebrare solitos quolibet die hebdomadæ. Augustinus libro de heresibus, cap. 29. addit, quolibet septem

dierum. Philastrius in lib. de hæresibus, cap. de hæresi de festo Paschæ, adhuc expressius dicit, eos Pascha celebrare etiam die 2. vel 4. vel 6. quibus diebus non fuisset celebratum, si esset vera Burgensis opinio.

Præterea est argumentum huic non dissimile. Epiphanius hæc. 70. Audianorum, Theophilus in epist. ad Theodosium apud Bedam de ratione temporum, cap. 57. Ambrosius epistola 83, ad Episcopos Æmiliæ, et Beda de ratione temporum, cap. 59. ponunt aliud discrimen inter Pascha Christianorum et Judæorum, ac Judaizantium, quod Pascha Christi morum non solum non fit luna 14, si illa venerit extra Dominicam, sed neque si venerit in Dominica. Quando enim id accidit, ut luna 14. venerit in Dominica, tunc expectamus sequentem Dominicam, et Pascha celebramus luna 21. At Judæi, et Judaizantes in ipsa 14. luna celebrabant, etiam si esset Dominica; quare aliquando fiebat (ut notat Beda) ut per integram hebdomadam distarent Paschata, et Christiani eo die inciperent, quo Judæi finiebant. Ex hac autem observatione manifeste sequitur, Pascha Judæorum tempore illorum Patrum aliquando incidisse in Dominicam diem, et diem festum azymorum in diem lune, ac per hoc nondum coepisse traditionem illam Judaicam, quæ cavet, ne die Lunæ, Mercurii, et Veneris festum azymorum celebrare liceat.

Adde his omnia testimonia Scripturæ, et Patrum supra citata, quibus probavimus in die Passionis Domini fuisse Hebræis diem festum, ac solemnem: inde enim necessario sequitur, ut eodem die tum Christus, tum Hebræi Pascha celebraverint.

CAPUT IX.

Solvuntur argumenta Græcorum, et aliorum, qui quocumque modo eis favent.

Restat nunc, ut argumenta Græcorum, et eorum qui eis favent, breviter diluamus. Argumenta ducent primum ex Scripturis, Deinde ex Patribus. Postremo ex ratione.

Primum testimonium Scripturæ, Matth. xxvi. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus feret in populo (1). Respondeo

Fuit illa quorundam sententia in eo Concilio, sed non obtinuit: prævaluit enim eorum sententia, qui iudicantur non esse negligendam occasionem Christum necandi quocumque tempore.

Secundum testimonium Marci xv. Joseph meratus est sindonem, et Luc. xxiii. mulieres paraverunt aromata. Ibidem Judæi egerunt causam criminalem contra Christum, et eum comprehenderunt, examinarunt, etc. Quæ sane in die festo licita non erant: nam Levit. xxvi. in festo azymorum prohibentur omnia opera servilia. Respondeo: In festo prohibentur opera servilia, sed non opera pietatis et charitatis, et maxime necessaria. Sepelire autem mortuos, opus charitatis est, non opus servile; et proinde etiam aromata parare, sindonem emere ad corpus sepeliendum, non potuit esse prohibitum, præsertim cum opus illud differri non posset, imminente jam Sabbato. In Sabbato enim major quies præcipiebatur, quam in ullo alio festo. Unde in Sabbato neque ignis accendi poterat, neque cibi præparari: quæ licita erant in aliis festis, etiam in Paschate, ut patet cap. xii. Exodi. Quod autem attinet ad Judæos, qui causam criminalem egerunt, non erant illi tam delicate conscientie, ut putarent id fieri non posse: satis existimabant se detulisse honoris diei festo, quod non suis manibus Christum lapidarunt.

Tertium testimonium Joan. xiii. Ante diem festum Paschæ (2). Respondeo: Loquitur de die artificiali, ut supra diximus. Elsi enim in illa nocte, in qua Dominus loquebatur, festum Paschæ inciperet, tamen dies festus erat is, qui sequebatur eam noctem, non qui præcesserat: quemadmodum et nos solemus in vespera Sabbati sancti dicere: Cras erit festum Paschæ; licet jam coeperit festum celebrari in officio Ecclesiastico.

Quartum testimonium Joan. xviii: Ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha (3). Respondeo: Omissis aliis solutionibus, pascha vocatur eo loco non agnus paschalis, qui solum 14. die ad vesperam immolabatur, sed victimæ paschales, quæ ex ovibus, et bobus quotidie in diebus Paschæ immolabantur. Deuteron. xvi. Immolabis Phase Domino Deo de ovibus, et bobus in loco, quem elegerit Dominus. II Paralipom. xxxv. Dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase pecora duo milia et

boves sexcentos (1). Josephus lib. iii. antiquit. c. 13. referens id quod habetur Num. xxviii. de immolatione duorum vitulorum, arietis, et hirci, et septem agnorum, quæ fiebat singulis diebus Paschæ: dicit vitulos, arielem, et agnos holocausta fuisse, sed hircum fuisse sacrificium pro peccato, et ex eo quotidie parari solum epulum sacerdotibus. Illa igitur victima paschalis, quæ edenda a sacerdotibus erat, est illud Pascha, de quo loquitur S. Joannes, cum ait: Ipsi, nimirum Pontifices, non introierunt, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha (2). Nam non licuisse Sacerdotibus, nisi purificatis, edere sacrificia, patet Levit. xxii.

Quintum testimonium Joan. xix. Erat autem Paraseve Paschæ hora quasi sexta. Respondeo: Paraseve non erat apud Hebræos, nisi propter Sabbatum: siquidem ante Sabbatum necessaria erat Paraseve, id est, præparatio ciborum, quia in Sabbato cibi parari non poterant. Quare Joan. xix. sic legitur: Propter Paraseveen Judæorum, ut non remaneret in cruce corpora Sabbato: erat enim magnus dies ille Sabbati (3). Ubi vides, Paraseveen fuisse non ad Pascha, sed ad Sabbatum, quod illo anno celebrius erat, et magnum Sabbatum dicebatur, quia incidebat intra hebdomadam paschalem, quæ tota solemnitas erat, licet primus, et ultimus dies solemniores essent. Hinc etiam Marcus cap. xv. ita illud idem expressit: Erat Paraseve, quod est ante Sabbatum, et Lucas cap. xxiii. inquit, Erat autem Paraseve, et Sabbatum illucsecebat. Illud igitur Paraseve Paschæ non significat Paraseveen ad Pascha, sed Paraseveen in Paschate occurrentem: quomodo si nos diceremus, Erat feria 6. Paschæ.

Ultimo, proferebant olim Græci teste Anselmo illud Amos iv: Sacrificate de fermentato laudem, vel ut vertit Aquila: Sacrificate de fermentato Eucharistiam. Respondeo: Testimonium hoc, testimonium est imperitiæ, vel impudentiæ Græcorum. Nam propheta illa dicit irridendo, et reprehendendo Hebræos, qui pro Deo idola colebant, et pro azymis fermentato offerrebant. Sic enim præcedit: Venite ad Bethel, et impie agite: ad Galgalim, et multiplicite prævaricationem etc. (4). Vide Hieronymum, et Rupertum in hunc locum prophete. Atque hæc sunt quæ ex Scripturis proferre solent.

Jam ex Patribus nonnulli proferuntur, quorum testimonia breviter explicanda sunt. Primo S. Irenæus lib. iv. cap. 23. dicit, Mosen Deuteronom. xvi. prædixisse Christi passionem, quoad locum, cum ait, immolandum esse agnum paschalem in loco, quem elegerit Dominus, id est, in Hierusalem; quoad diem, cum nominavit diem Paschæ; et quoad horam, cum dixit ad vesperam esse immolandum. Ex his nonnullis colligit, Christum occisum esse secundum Irenæi sententiam luna 14. quando agnus immolari solebat, et proinde coenam Domini celebratam luna 13.

Respondeo: Quæ dicit Irenæus verissima sunt, sed nihil faciunt pro adversariis: nam Christus occisus est in Hierusalem: item in die Paschæ, quamvis luna 15. non 14. Nam (ut supra diximus) primus dies Paschæ incipiebat in vespera diei 14. et durabat usque ad vesperam diei 15. Deique occisus est ad vesperam, quia obiit hora nona, quæ est hora vespertina. Adde, quod Irenæus per vesperam, non tam intellexit vesperam diem, quam vesperam mundi: dicit enim per vesperam, non significasse Mosem temporum extremitatem; ad quem modum exposuerunt illud, ad vesperam, etiam Cyprianus lib. ii. epist. 3. et Ambrosius epist. 3.

Secundo obijcit Tertullianus, qui in lib. contra Judæos sic ait: «Hoc enim et Moyses initio primi mensis novorum facturus vos prophetavit, cum omne vulgus filiorum Israel ad vesperam agnum esset immolaturum.» Ubi loquitur de Christi passione, ac dicit, prædictum fuisse, ut Christus occideretur illo tempore quo agnus immolabatur: constat autem agnum immolari solum luna 14. ad vesperam.

Respondeo: Significat Tertullianus illa ipsa die, qua agnus immolabatur, Christum immolari, et hoc impietus est: non (ut supra diximus) dies prima Paschæ extendebatur usque ad vesperam ferie sexte. Non autem significat eandem horam præcise fuisse immolandum Christum, qua agnus immolabatur: id enim fieri non poterat. Nam agnus immolabatur post occasum Solis, et Christus immolatus erat in meridie. Et præterea si die Veneris ad vesperam fuisset agnus immolandus, ut adversarii tunc non fuisset Christus occisus in Paschate: nam ipse occi-

(1) Deut. XVI, 2; II. Paral. XXXV, 8. — (2) Joan. XVIII, 28 — (3) Joan. XIV, 21; Joan. XIX, 14. — (4) Amos. IV, 4

(1) Matth. XXVI, 5. — (2) Joan. XIII, 1. — (3) Joan. XVIII, 28.

sus fuit ante occasum solis; Pascha autem incipiebat post occasum solis. Denique occisionem Christi non peractam, nisi die 15. apertissime ibidem Tertullianus docet, cum ait, fuisse diem illum Hebraeis festivum; et de illo exponit verba Amos 8. *Occidit sol in meridie, et convertent diem festum vestrum in luctum etc.* (1).

Tertio objicitur Epiphanius, qui haeresi 50. sic ait: « Oportebat Christum in decima quarta die immolari secundum legem. » Quod si dies passionis Christi fuit 14. certe sequitur (ut Graeci volunt) diem cœnæ Domini fuisse 13.

Respondeo: Loquitur Epiphanius de immolatione Christi non in se, sed in typo et figura, ac si clarius dixisset, oportuisse agnum, qui figura Christi erat, immolari luna 14. ad vesperam. Nam idcirco addidit, « secundum legem »; reprehendit enim eo loco Epiphanius Quartadecimanos judaizantes, ac dicit, eos multum detrimenti accipere ex eo, quod celebrant Pascha decima quarta die cum Judæis, et non potius die Dominico cum Christianis; et rationem reddit, quia immolatio Christi, typica nimirum, quæ fiebat secundum legem die 14. significabat Synagogam lumen suum amissuram Christo veniente. Nam dies 14. est ultima incrementi ipsius lunæ; peracta autem die 14. incipit lunæ lumen deficere, nimirum in die 15. Itaque Judæi cum agnum immolabant luna 14. ad vesperam, obscurationem suam prophetabant: cujus obscurationis participes fiunt quotquot eos in Paschæ celebratione imitari maluit, quam Ecclesiam Christi. Hæc esteo loco sententia Epiphani, cujus auctoris apertissima testimonia pro nobis supra retulimus.

Quarto objiciunt Chrysostomum homil. 82. in Joan. ubi duo dicit. Primum est, Christum comedissem suam Pascha pridie, quam illud comederint Judæi. Alterum, Christum prævenisse unum diem in cœna manducanda, ut reservaret mortem suam Parascève, quando etiam olim fuit Pascha. Ex quibus colligitur secundum Chrysostomum diem Parascèves, in quo Dominus necatus fuit, fuisse lunam 14. in qua Pascha secundum legem celebrari debuit. Similia omnia scribit Theophylactus in can. 18. Joan.

Respondeo: Hic locus Chrysostomi et Theophylacti explicandus est per alium eo-

rundem auctororum. Nam Chrysostomus homil. 83. in Matthaum, et Theophylactus in cap. xxvi. Matth. scribunt, Principes sacerdotum tota nocte occupatos fuisse in negotio mortis Christi procurande, et ideo non potuisse cum cæteris debito tempore pascha manducare, nimirum in nocte feriæ quintæ, sed distulisse cœnam illam agni Paschalis in sequentem diem. Ubi etiam addunt ii auctores in hac re prævaricatos esse legem Dei Principes illos sacerdotum, quod Pascha non egerint tempore debito, et hoc modo exponant locum illum: *Ipsi non introierunt, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha*, Joan. xviii. Hinc ergo intelligendum est in testimonio nobis objecto, cum Chrysostomus et Theophylactus dicunt, Christum comedissem Pascha pridie, quam illud ipsi comederint, non significare, Pridie, quam populus Judæorum, sed solum pridie quam sacerdotes illi, qui in nece Christi tota nocte occupari fuerant. Itaque Dominus manducavit illa nocte, qua omnes alii communiter manducabant.

Deinde quod Chrysostomus et Theophylactus addunt, Christum prævenisse unum diem, ut servaret mortem suam in Parascève, quando etiam olim Pascha fuerat, duobus modis exponi potest. Primum, ut illud (*quando etiam olim Pascha fuerat*) non referatur ad Parascève, sed ad præcedentem diem; ut sensus sit: Christus prævenit uno die Principes Judæorum in Pascha edendo, ut eadem suam servaret in Parascève. Ipse enim Pascha manducavit pridie Parascèves, id est, luna 14. quando etiam olim Pascha fuit: et secundum hanc expositionem nulla remanet difficultas.

Secundo dici potest illud (*quando etiam olim*) referri ad Parascève: sed Chrysostomum non loqui de Pascha, ut Pascha significat immolationem agni, ut falsè Graeci existimant, sed ut significat festum Paschæ. Quare hic est eorum verborum sensus: Christus in manducando agno paschali prævenit uno die principes illos sacerdotum, et proinde manducavit die Jovis, qui fuit 14. lunæ, et servaret mortem suam in ipsam Paschæ festum, id est, in diem 15. lunæ quando etiam olim Pascha, id est, Paschæ festum erat. Quod autem hic sit verus sensus, et non velit Chrysostomus dicere, feriæ illa sexta fuisse diem 14. et tempus legitimum

(1) Amos. VIII, 9.

immolationis agni paschalis, ex duobus manifeste colligitur. Primum, quia si ita esset, Pontifices illi non fuissent prævaricati legem, dum distulerunt manducationem agni in feriæ sextam. At Chrysostomus disertis verbis prævaricatos illos fuisse docet. Deinde, quia idem Chrysostomus homil. 86. et 87. in Matth. affirmat, ipsum diem occisionis Christi fuisse festivum, et solemnem Hebraeis.

Quinto objicitur Augustinus, et cum eo venerabilis Beda. Nam Augustinus lib. iii. de consensu Evangelistarum, cap. 43. refert quosdam dixisse, Pascha Judæorum eo anno, quo Christus mortuus est, incœpisse in sequenti Sabbato; et ideo sextam illam feriæ dictam esse Parascève Paschæ. Sed cum id Augustinus non approbet, sed simpliciter referat, non est multum de ea re laborandum. Approbat quidem Augustinus, quod illi idem dixerant, præparationem ad Christi immolationem cœpisse ab hora nona noctis; et proinde horam tertiam diei fuisse horam sextam Parascèves, Paschæ Christianorum, id est, Christi mortis; et hoc idem repetit tract. 117. in Joan. et idem habet Beda in cap. xix. Joannis. Priorem autem illam sententiam de Pascha Judæorum inchoante die Sabbati; nusquam approbat Augustinus, vel Beda, vel alius bonus auctor ex veteribus.

Rursus objici solet, quod dicunt, Augustinus tractat. 120. in Joan. et Beda in cap. xix. Joan. acceleratam fuisse Domini sepulturam propter Parascève Judæorum, quia illa nocte cœnam puram comesturi erant. Sed nulla hic difficultas est: non enim cœna pura significat agni paschalis manducationem, sed cœnam quamdam solemnem, quam Judæi sumunt in vespera feriæ sextæ, ad initium videlicet Sabbathi. Unde ab ea cœna, ipsa etiam feriæ sexta dicebatur ab eis cœna pura ut patet ex Ireneo lib. i. cap. 10. et lib. v. cap. 23. et ex Beda in cap. xxiii. Luc.

Sexto objici potest Anselmus, qui in capite xxvii. Matth. dicit, se certa ratione comperisse Christum luna 14. esse occisum, et luna 13. præter ordinem divinæ legis celebrasse suam Pascha. Sed dubium esse non potest, quin totus iste locus ab aliquo Græcorum fautore fuerit insertus in lib. S. Anselmi, et quidem parum prudenter. Nam Anselmus apertissime contrarium docet in comment.

(1) Matth. XXVI, 47.

cap. xxvi. in illa verba: *Prima autem die azymorum* (1); ubi dicit, Christum 14. die comedissem agnum, et 15. die fuisse crucifixum.

Septimo objiciebant Græci can. ii. VI Synodi, in quo cavetur, ne clerici, aut laici comedant azyma Judæorum. Respondeo: prohibetur eo canone commercium cum Judæis, præcipue circa ritus religionis. Itaque noluerunt Patres, ne Christiani celebrarent cum Hebraeis dies azymorum, aut alios ejusmodi ritus.

Octavo objiciunt Joannes Hentenius præfationes in Euthymium, et Cornelius Jansenius in comment. Matth. cap. xxvi. testimonium historicum cujusdam antiqui, qui Hebraice scripsit librum סדר סדר seder olam, in quo asserit, traditionem illam Hebræorum, ne festum Paschæ celebraretur feriæ 2, 4, aut, 6. initium habuisse statim a templo reparato post reditum a captivitate. Babyl. ex quo sequitur, Christi tempore jam usu receptam fuisse illam traditionem.

Respondeo: In libro *seder olam*, tam majore, quam minore, quem nuper Latinum fecit Gilbertus Genebrardus, non invenitur ea traditio. Deinde etiamsi ibi inveniretur, cum auctor ille vix ante quingentos annos scripserit, et multa alia falsa tradiderit, nihil mirum esset, si etiam in hoc mentitus esset. Certe falsum esse, Christi tempore cum traditionem in usu fuisse, supra evidentissime demonstravimus etiam testimonio Rabbi A. benezrae.

Ultimo objicit Calvinus loco citato testimonia historicorum, que dicunt, ab Alexandro Papa institutum esse, ut ex pane azymo Eucharistia conficeretur, cum ante Alexandrum omnis Ecclesia fermentato uti consuevisset. Itaque mos Græcorum fuit in primitiva Ecclesia, et Apostolicus censendus, ac merito retinendus videtur.

Respondeo: Recte fecit Calvinus, quod nullius historicorum nomen adscriptum: nullus enim id tradit, quod ipse dicit; nec verisimile est ullo modo. Nam loqui non potest Calvinus de Alexandro II. aut III. aut aliis posterioribus: isti enim fuerunt omnes post Leonem IX. qui acerrime defendit sententiam Latinæ Ecclesiæ de Eucharistia in azymis conficienda. Loquitur igitur de Alexandro I. qui sedit circa annum Domini 110. Ac ut omittant, a nemine scriptum esse, quod hic Alexander azyma insituerit, non est pro-

habile primis illis annis, in quibus Ecclesie in plurimis judaizabant, et factum Domini adeo recens erat, ut aliqua Ecclesia fermentato uti maluerit quam azymis. Adde, quod Leo IX. in epist. ad Michaelen cap. 5. dicit, Romanam Ecclesiam a Petro, non ab Alexandro, ut Calvinus mentitur, didicisse qualiter divina mysteria celebrari debeant: et per 1020. annos a Passione Domini retinuisse eundem morem; et cap. 24. dicit, sanctos Martyres primitiæ Ecclesiæ nostris azymis saginatos. Atque hæc de testimoniis.

Restant argumenta ex ratione. Et quidem Græci triplici ratione potissimum utebantur, quæ sunt apud Anselmum in libro de azymo, et verboseissime referuntur a Centuriatoribus Magdeburgensibus, ex libris Michaelis Episcopi Constantinopolitani, et Nicetæ Cent. xi. cap. 8. et apud Euthymium in cap. xvi. Matth. et nuper etiam repetita sunt ab Hieremia Episcopo Constantinopolitano in censura ad Confessionem Augustanam, cap. 10.

Prima ratio est ejusmodi: « Dominus cum Eucharistiam instituit, panem accepit. At azymum non est panis. Panis enim Græce dicitur ζῆρος; a verbo ζῆρον, quod est attollo: non autem attollitur farina, seu conspersio, nisi per fermentum. »

Respondeo: Hoc argumentum, vel nihil probat, vel pro nobis facit contra Græcos: nam in Scriptura nomen panis commune est ad azymum, et fermentatum. Et quia de fermentato nemo dubitat; probatur de azymo ex illo Lucae ult.: *Accipit panem benedixit, etc.* Et infra: *Quomodo cognoverunt illum in fractione panis* (1). Illum enim fuisse panem azymum, certum est, quia id factum est, quod Lucas narrat, tertia die azymorum, vel secunda die secundum Græcos; quibus diebus non inveniebatur apud Hebræos nisi azymus: panis præterea Levitic. vii. dicuntur panes cum fermento, et panes absque fermento. Denique Theodoretus, Græcus auctor, in cap. x. Danielis notat inscitiam eos qui panem azymum, panem vocari posse negant.

Hoc ergo fundamento posito, colligimus Matt. xxvi. illa verba: *Accipit panem, benedixit, etc.* de Azymo exponi posse, sed etiam oportere, cum jam ostenderit id factum primo die azymorum. Vel igitur panis azymus differt specie a fermentato, vel non.

(1) Luc. XXIV, 30-34.

Si differt, ut Græci volunt; ergo non potest Eucharistia confici in fermentato: non enim confici potest in alia specie, quam in ea, quam Dominus instituit. Si non differt, ut vere Latini affirmant; ergo potest confici, tum in azymo, tum in fermentato; in azymo quidem quia Dominus sic fecit; in fermentato autem, quia non differt specie ab azymo. Itaque vides argumentum, si quid valet, contra Græcos valere. Sed revera nihil valet, cum non differat essentialiter azymus, et fermentatus.

Porro illa etymologia vocis ζῆρος ab elevando, aut ab accidentali conditione sumpta est, ut in aliis multis factum videmus: aut non dicitur ζῆρος, quia elevetur per fermentum, sed potius, quia elevet naturam humanam nutriendo et augendo corpora nostra, qui effectus communis est pani azymo cum fermentato.

Sed hinc nascitur argumentum Calvini, loco supra notato. Nam si accidentaria differentia est inter azymum, et fermentatum, qualis est etiam inter vinum album et rubrum, non oporteret in Sacramento Eucharistiæ majori cura quaerere panem azymum, quam querimus vinum album; sed esset omnibus permittendum, ut libere uterentur quovis pane, ut libere utantur quovis vino.

Respondeo: Multum interest inter differentiam azymi et fermentati, et differentiam albi et rubri vini. Nam in primis constat Dominum usum esse azymo: non autem constat utrum vino albo, an rubri usus sit; et ideo constanter relinemus azymum propter Domini exemplum; de vino non sumus solliciti, quia non habemus simile exemplum. Deinde differentia azymi, et fermentati Deus sæpe usus est ad varia mysteria significanda, ut patet ex toto Levitico, ubi fere semper præscribuntur panes azymi, ob significationem puritatis et sinceritatis; nusquam autem Deus usus est differentia vini albi, aut rubri ad aliquid significandum: ideo Ecclesia ob significationem retinet azymum, vinum autem indifferenter adhibet seu album sit, seu rubrum.

Secunda ratio Græcorum est, quia azyma sunt propria Judæorum; ergo consecrare Eucharistiam in azymo pane, est judaizare.

Respondeo: Non est judaizare, uti iisdem rebus, quibus utebantur, Judæi; sed uti eo-

dem ritu, et ad eundem finem. Itaque uti azymis cum agno paschali, et ad significandam Christi puritatem, et sinceritatem futuram, et ipsius passionem et mortem, est plane judaizare, et illicitum: at uti azymis ad Sacramentum Eucharistiæ conficiendum, et ad significandam Christi puritatem et sinceritatem, qua fuit, et est; non est judaizare, sed implere Judæismi figuras. Alloqui non deberemus uti aqua in Baptisma, quia illa utebantur etiam Judæi in suis purificationibus; et denique Christus ipse nos judaizare docuisset, si hoc esset judaizare. Adde, quod Judæi in rebus sacris, non tantum utebantur azymis, sed etiam fermentato, ut patet Levitic. vii. ubi jubentur offerri panes, absque fermento; et paulo post in alio sacrificio jubentur offerri cum fermento, et Levitic. xiii. jubetur Phase fieri cum azymis, et ibidem præcipitur in festo hebdomadarum, id est, festo Pentecostes, sacrificium ex simila fermentata. Quare si uti azymis non licet, ne judaizemus, eadem de causa nec fermento uti licebit.

Tertia ratio: « Immolatio agni paschalis figura fuit Passionis Christi. Sed agnus immolatur die 14; ergo et Dominus pati debuit die 14; ergo cœnam instituit die 13. »

Respondeo: Agnus paschalis, ut supra diximus, cum explicarem figuras Eucharistiæ, figura fuit Christi, ut in Sacramento nobis apponendus erat manducandus, et ideo illa immolatio potius significabat immolationem Christi mysticam, quæ fit in Sacrificio Missæ, quam immolationem cruentam, quæ in cruce peracta est: nam ideo ritus agni paschalis potius tradit modum manducandi, quam immolandi. Quia tamen agni immolatio erat etiam figura passionis Domini, debuit, eodem die passio peragi, quo agnus immolabatur. Et sic factum est: nam illa vespera diei 14. in qua agnus immolabatur, ad diem sequentem pertinebat, ut dies ille festus erat. Itaque institutio Eucharistiæ, quæ principaliter signata fuerat per agnum paschalem, peracta est eodem die, et eadem hora, qua agnus secundum legem immolabatur: Christi autem passio, quæ minus principaliter per eandem immolationem figurata fuerat, eodem die, licet non eadem hora, peracta fuit.

Quarta ratio addi posset, non parum difficilis. Nam secundum legem dies Pentecostes celebratur die quinquagesimo a secundo die azymorum, ut patet Levitic. xxiii. Sed

eo anno, quo Dominus mortuus est, dies Pentecostes fuit in Dominica die, ut ex traditione Ecclesiæ patet; ergo etiam secundus dies azymorum fuit in Dominica die. Nam si numerentur dies quinquaginta a secundo azymorum inclusive, ut lex præcipit, necessario fiet, ut in eodem die hebdomadæ occurrat Pentecostes, in quo occurrit dies secundus azymorum. At si dies Dominica fuit secundus azymorum: ergo dies Sabbati fuit ante diem azymorum, et multo magis dies cœnæ Domini; atque ita vera esse videtur Græcorum sententia.

Respondeo: De hoc argumento fuse tractavi in III. lib. de Ecclesia triumphante, prope extremo. Summa responsionis est, dies Pentecostes numerandos esse a primo die profano post festum primæ diei azymorum: et ideo si secundus dies azymorum sit profanus, ut plerumque accidit, ab eo numerari debere dies Pentecostes. Si autem forte sit dies festus, ut si occurrat in Sabbato dies secundus azymorum, tunc a tertio die azymorum numerandos esse dies Pentecostes. Quia igitur eo anno, quo Dominus mortuus est, secundus azymorum fuit Sabbatum, propterea illo anno a tertio die azymorum qui fuit die Dominico, qui apud Judæos profanus est, numerari cœperunt dies Pentecostes; et inde factum est, ut in diem Dominicum incidere illo anno Pentecostes.

Atque hæc de tota ista disputatione dicta sint, in qua negare non possum, quin multum me juverit egregium opus Doctoris Marcelli Francolini de horis canonicis, in quo fuisse questionem istam pertractat cap. 51. et seqq. Illud autem omnino miratus sum, quemadmodum in eadem solutionem incidimus, circa difficultatem de tempore Pentecostes, nam neque ego librum ejus videram, cum scriberem de Festis in 3. libro de Ecclesia triumphante, neque ipse scripta mea viderat, cum librum suum conscriberet, ut idem mihi postea confirmavit.

CAPUT X.

De vino temperando aqua in sacro calice.

Altera controversia de materia Eucharistiæ, est de mixtione vini et aquæ. Ac primum referenda erunt sententiæ aliorum, seu potius errores. Deinde confirmanda ve-

ritas. Ac demum confutanda argumenta, et mendacia adversariorum.

Quod ad primum attinet, non defuerunt olim, qui prætextu sobrietatis solam aquam in calice offerendam dicerent: ut Ebionitæ apud Epiphanium, hæresi 30. Et Tatiani apud eundem, hæresi 16. Aquarum apud Augustinum lib. de hæresibus, cap. 64. Sed ea opinio continuo a Patribus explosa fuit, quod satis constaret, Dominum non aquam solam, sed vinum etiam in sacro calice ponendum esse docuisse. Vide Cyprianum lib. II. epist. 3. ad Cæciliam, et Chrysostomum homil. 83. in Matth. qui ex instituto disputant contra eam sententiam.

Ubi etiam non est omitenda impudentissima calumnia Magdeburgensium, qui Censuræ, III. cap. 6 et 7, affirmant, errorem istum de sola aqua in calice offerenda, ab Episcopis Romanis excogitatum esse, et a Cypriano refutatam in epistola ad Cornelium Romanum Pontificem; quod quidem sine ullo fundamento ex sola mentiendi libidine Centuriatores affirmant. Nam epist. Cypriani non est ad Cornelium, ut ipsi mentiuntur, sed ad Cæciliam, nec in ea ulla mentio fit Episcoporum Romanorum.

Non defuerunt rursus, qui solam vinum offerendum censerent: ii fuerunt Armeni, ut Patres Trullani Concilii affirmant, can. 32. Causam autem, cur Armeni in eam sententiam descenderint, refert Nicephorus lib. XVIII. histor. cap. 33. ubi scribit Armenos non miscere aquam vino in sacrificio, ne significare videantur unionem duarum naturarum in Christo, quam ipsi non credunt. Ejusdem erroris acesantur Græci a Guidone Carmelita in catalogo hæreticorum, et ab Innocentio III. lib. IV. de officio Missæ, cap. 32. Sed contrarium tamen colligimus ex ipsorum scriptis, tum veterum, tum recentiorum, ut infra ostendemus. Quare credibile est, Innocentium, et fortasse etiam Guidonem per Græcos intellexisse quosvis Orientales, non autem eos, qui proprie Græci dicuntur.

Lutherani et Calvinistæ Armenos imitantur: nam absque aqua vino utantur. Lutherus in primo sermone contra Regem Angliæ, anno 1522. edito, fatuos et stolidos vocat eos, qui peccatum esse putant sine aqua celebrare: et ibidem sic addit: « Meo sensu melius, et tutius foret, aquam non miscere vino, cum sit merum figmentum humanum, et sinistram, imo pessimam habeat significationem. » Et in formula Missæ, seu com-

munionis pro Ecclesia Wirtembergensi anno 1523. edita: « Nondum constitui, inquit, mecum, miscendane esset aqua vino, quam huc inclino, ut merum vinum pareretur absque aquæ mixtura. » Martinus Kemnitius in 2. par. Examini Concilii Trident. sess. XXII. cap. 7. et can. 9. docet, rem esse omnino indifferentem, aquæ mixtionem in calice: et multis conatur ostendere non esse certum, quid Dominus fecerit, id est, an vino aquam admiscuerit; et præterea non esse id necessarium, nec posse præcipi ab Ecclesia: et tandem addit Ecclesias Lutheranorum seipsa, et factis ostendere voluisse hanc libertatem. Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 17. tres errores Pontificis adscribit. Unum, quod dicant aquam miscendam vino in calice. Alterum, quod doceant sine peccato mortali non posse omitti aquam. Tertium, quod velint Apostolicam esse traditionem, misceri debere aquam vino.

Calvinistæ longius progrediuntur. Nam Petrus Richerus Calvinista (referente Nicolao Villagagnonio libro I. contra articulos quosdam Calvinianos, cap. 73.) affirmat esse hæreticos, blasphemos, sacrilegos, falsarios, qui vino cœnæ aquam admiscunt; quod ad puritatem Evangelii adiciant sua commenta: et a Calvino se hæc omnia didicisse fateatur. Quare non est mirum, si Calvinus, nec in Institutione, nec in Catechismo, nec in formula Sacramentorum ministrandorum ullam aquæ mentionem facit in mysterio cœnæ Domini.

Porro Ecclesia Catholica semper credidit ita necessarium esse aqua vinum misceri in calice, ut non possit id sine gravi peccato omitti. Utrum autem sine aqua Sacramentum consistere possit, non est adeo certum: communis tamen opinio in partem affirmativam propendit. Quare falso Kemnitius Catholicis in commune tribuit, quod asserant, aquam in Eucharistia esse de necessitate Sacramenti, cum paucissimi id affirmant. Probatur Ecclesiæ sententia. Primum ex facto Christi. Dominus vinum aqua mixtum consecravit; igitur et nos ita facere debemus.

Antecedens hujus argumenti Kemnitius fateatur esse probabile, sed non certum, et ideo incertam conclusionem ex eo colligi contendit. Deinde etiamsi certum esset antecedens, infirmam esse vult consecutionem. Nam Dominus si aquam admiscuit, id fecit

pro more illius regionis; in Oriente enim vinum est fortius, quam in his partibus, et ideo ordinario solet in illis locis aqua temperari. At si in hæc regione nostra, vel in partibus frigidioribus Dominus fuisset, cum Sacramentum instituit, pro more patriæ aquam non miscuisset.

Ceterum multum in utroque errat Kemnitius. Antecedens enim illud non minus certum est, quam quod Dominus vinum consecraverit, non sicram, aut aquam solam: quod sane nemo negat esse certissimum. Nam ex Evangelio, et ex Paulo expresse non habetur, nisi calicem sanguinis Apostolis propinatum, vini nulla mentio est, cum agitur de calice Eucharistico. Leguntur omnia loca Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. VI. I. ad Corinth. X. et XI. non invenietur mentio vini, nisi in illis verbis: *Amen dico vobis, non bibam de hoc genimine vitis, donec illud bibam novum in regno Dei* (1), quæ habentur in tribus locis citatis Evangeliorum. Sed ea verba, ut lib. I. cap. 11. fuse docuimus, non pertinent ad calicem Eucharistiæ, sed ad calicem qui datus fuit post agni Paschalis manducationem, ut ex Luca manifeste colligitur. Neque obstat, quod aliqui patres ea verba de calice Eucharistiæ exposuerint: nam alii, qui magis ex professo rem tractarunt, contrarium docuerunt, ut tunc ostendimus; non possumus autem ex Patrum sententiis aliquid certi colligere, quando inter se non conveniunt. Atque id potissimum locum habet in sententia Kemnitii, qui (ut supra vidimus in controversia de transubstantiatione) non vult argumenta efficacia posse duci a Scripturis, quæ variis modis exponuntur. Quid ergo in calice fuerit ante consecrationem, an vinum purum, an vinum aqua mixtum, an sicra, an aqua sola, ex sola Scriptura expresse non habetur, sed necessario recurrendum est ad traditionem eorum, qui ab Apostolis, et eorum discipulis hæc mysteria didicerunt. Traditio autem habet, fuisse vinum aqua mixtum; ergo ita certo credendum est, aut nihil certi de materia calicis habemus.

S. Jacobus in sua Liturgia (ejus Liturgia mentionem facit Concilium Trullanum, can. 32. ante annos nongentos) ita habet: « Similiter postquam cœnavit, accipiens calicem, et permiscens ex aqua, et vino, et benedicens dedit etc. » S. Clemens lib. VIII. Consti-

tut. Apostol. cap. 17. refert Dominum in cœna vinum aqua miscuisse, antequam illud consecraret. S. Irenæus lib. 4. cap. 37. « Dominus, inquit, temperamentum calicis sui sanguinem confirmavit. » S. Cyprianus lib. II. epist. 3. « Admonitos, inquit, nos scias, ut in calice Domini offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis prior fecit, ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur. » S. Basilius in sua Liturgia dicit Christum acceptum calicem miscuisse, et postea dixisse: *Hic est calix etc.* Theodoretus Dialog. I. ait Christum suum sanguinem fecisse id, quod in calice commixtum erat. Eusebius Emisenus in serm. 5. de Paschate, qui est de corpore Domini, dicit Christum ipsum exemplo suo nos docuisse, ut calicem ex vino aqua mixto consecrarem. Denique Concilium III. Carthaginiense, can. 24. (in quo etiam Augustinus interfuit) sic ait: « Ut in Sacramento corporis, et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mixtum. » Hæc testimonia certum argumentum faciunt, tum quia gravissimorum, et antiquissimorum auctorum sunt, tum quia nullus Patrum contrarium scripsit.

Quod autem Kemnitius ait de consuetudine Orientalium, non multum facit ad rem. Nam si illa esset potissima causa, cur Dominus calicem miscuisset, certe Patres variorum locorum nunquam tanto consensu, et absolute dixissent, miscendam vino aquam in calice.

Habemus autem testimonium Patrum omnium regionum. Ac primum ex Syria habemus testimonia citata S. Jacobi et Theodori: uterque enim in Syria Episcopus fuit. Et præterea ex recentioribus idem docet Samona Episcopus Gazæ in disputatione cum Achmet Saraceno, quæ exstat in IV. tom. Bibliothecæ sanctorum Patrum.

Ex Italia habemus Justinum martyrem: is enim Romæ scripsit Apologias suas, et de Romana Ecclesiæ consuetudine loquitur in II. Apolog. prope finem, cum dicit offerri poculum vino et aqua temperatum. Habemus item Alexandrum I. in epist. I. ubi omnino jubet, ut nec vinum, nec sola aqua, sed utrumque simul offeratur. Habemus quoque Julium I. apud Gratianum de consecrat.

(1) Matth. XXVI, 29; Marc. XIV, 25; Luc. XXII, 18.

dist. 2. Habemus præterea Ambrosium, qui in ea parte Italiae scripsit, ubi certe vina non sunt adeo fortia, et tamen lib. iv. de Sacramento. cap. 4. et lib. v. cap. 1. vinum et aquam in calice ponenda esse affirmat.

Ex Africa habemus loca citata S. Cypriani, et Concilii Carthaginensis : et potest addi testimonium Augustini tract. 120. in Joan.

Ex Gallia habemus S. Irenæum, Episcopum Lugdunensem, qui lib. v. cap. 1. « Quando, inquit, mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Domini. » Eusebius quoque Emissenus, cujus locum ante citavimus, in Gallia scripsit : fuit enim is auctor, ut alias diximus, Abbas Monasterii Lirinensis. Adde etiam Bernardum episc. 69.

Ex Hispania habemus S. Isidorum lib. 1. de offic. divinis, cap. 18. ubi satis copiose de hac re agit.

Ex Lusitania habemus Concilium Bracaraense III. can. 1. ubi idem habetur.

Ex Anglia habemus Bedam in comment. cap. 14. Marci, in illa verba : *Hic est calix sanguinis mei.* Item Anselmum Episcopum Cantuariensem in cap. xxvi. Matth. ubi ipsa Beda verba transcripsit.

Ex Germania habemus Amalarium Treverensium lib. iii. de officiis Ecclesiasticis, cap. 19. Rabanum lib. 1. de Institut. Clericorum, cap. 31. Item Triburiense Concilium ante annos 700. in media Germania celebratum, nimirum prope Moguntiam, can. 49. asserit a Papa Alexandro I. traditum, quod et ipse a Patribus suis, id est, ab Apostolis acceperat, ut in calice vinum aqua misceretur, et postea Concilium ita subiungit : « Cujus rei veritatem in hac sancta Synodo confirmetur, credimus, et confirmamus ; ne ullus sine commixtione vini, et aquæ mysteria sacra perficiat. »

Denique ex Græcia habemus præter Basilium supra citatum testimonium Gregorii Nysseni in sermone Catechico, cap. 37. Joannis Chrysostomi in sua Liturgia. Item Proci Episcopi Constantinopolitani, qui paulo junior Chrysostomo fuit, in tractatu de traditione divinæ Liturgiæ. Item Synodi Trullanæ, can. 32. et in capitulis Græcarum Synodorum a Martino Bracarense collectis, cap. 53. et præterea S. Joannis Damasceni lib. iv. de fide, cap. 14. Theophylacti in cap. xix. Joannis, ubi reprehendit Armenos hunc morem non servantes ; et S. Germani Episcopi Constantinopolitani in theoria rerum

Ecclesiasticarum. Floruit autem S. Germanus eodem tempore, quo Damascenus circa annum Domini 700. Præterea exstant testimonia etiam recentiorum Græcorum, ut Nicolai Methanensis Episcopi in lib. sive oratione de Eucharistia, Nicolai Cabasilæ, in lib. de sacrificio altaris, cap. 8. Marci Ephesii in libro de verbis consecrationis, Nicephori lib. xviii. hist. cap. 53. Ex quibus testimoniis apparet, falso imponi Græcis hunc errorem, quod solo vino utantur in sacrificio altaris.

Adde, quod Concilium Florentinum, in quo Græci et Latini aderant, in instruct. Armenorum, jubet Armenis, ut deinceps in calice vinum aqua temperent, quoniam omnes aliæ Ecclesiæ Latinorum, et Græcorum ita semper fecerunt.

Denique refelli potest Kennitii vanitas ex rationibus, quas Patres reddunt hujus mixtionis vini, et aquæ : nullus enim somniavit unquam, necdum protulit, causam illam, quod in Oriente vina sint fortia, ut deinceps in calice vinum aqua temperent, quoniam omnes aliæ Ecclesiæ Latinorum, et Græcorum ita semper fecerunt.

Secunda ratio est, quia de latere Domini exivit sanguis, et aqua, Joan. xix. Nos enim in calice representamus Christi sanguinem, ut effusum, sicut in pane consecrato representamus Christi corpus, ut mortuum. Quare Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinth. : « Quid est, inquit, in calice ? quod ex latere fluxit, » et Augustinus lib. iii. de Trinitate, c. 11. dicit, de latere Domini percusso, illum fluxisse liquorem, qui est in calice. Quibus verbis significatur in calice esse verum Domini sanguinem, quoad substantiam, et esse eo modo, quo ex latere fluxit, id est, effusum, quoad representationem. Quia igitur in calice representamus id quod ex latere fluxit ; et quod ex latere fluxit, fuit sanguis, et aqua ; ideo non solo vino, sed etiam aqua rem illam representamus. Atque hanc rationem attingunt Alexander Papa, Ambrosius, Chrysostomus, Eusebius, Germanus, Rabanus, et alii.

Tertia ratio est, quia in mysterio Eucharistiæ significatur unio Christi cum Ecclesia : id autem aptissime fit, cum admiscetur aqua vino. Vinum enim Christum, aqua populos significant : ut etiam idem significatur ex admixtione farinæ cum aqua in pane conficiendo. Hanc rationem habent Cyprianus,

Julius Papa, Eusebius, Isidorus, Rabanus, et Concilia Bracarense, et Triburiense citata. Quare ea ratio, licet a Lutheranis rideatur, magnos auctores, et plurimos habet.

Quarta ratio est, quia calix Eucharistiæ non solum figuratus fuit in Testamento veteri pro vinum, quo utebantur Hebræi in variis sacrificiis, et in vino, quod cum pane protulit Melchisedech Genes. xiv. sed etiam in aqua, quæ fluxit ex petra, ut B. Paulus docet I Corinth. x. Atque hanc rationem attingunt Ambrosius et Eusebius locis notatis.

Quinta ratio est, quia Eucharistia est cibus, ac potus spiritualis, et proinde dari debet sub specie cibi, et potus corporalis. Porro corporalis potus maxime conveniens naturæ humanæ est vinum aqua admixtum, ut docet Gregorius Nyssenus in oratione Catechetica apud Euthymium, tit. 21. Panopliæ : et ante cum Clemens Alexandrinus lib. ii. Pædagogii, cap. 2.

Sexta ratio esse potest, quam ponit Nicephorus lib. xviii. cap. 53. ad significandam duarum naturarum in Christo conjunctionem.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta adversariorum.

Superest nunc, ut ad nugas Lutheri et Kennitii respondeamus. Prima objectio Lutheri, et Kennitii loco cit. est hujusmodi : « Vini cum aqua permixtio pessimam habet significationem, nam Isai. i. dicitur : Vinum tuum mixtum est aqua : quod significat, teste Hieronymo in eum locum Scripture, et verbi Dei sinceritatem corruptam fuisse a Pharisæis per admixtionem humanarum traditionum. »

Respondeo : In Scripturis una, et eadem res alio, et alio modo considerata, nunc bonam, nunc malam habet significationem. Leo propter fortitudinem Christum significat, Genes. xlix. *Catulus leonis Juda*, et Apocal. v. *Vicit leo de tribu Juda*. Idem leo propter crudelitatem diabolum significat, Psalm. xc. *Conculcabis leonem et draconem*. i. Petr. v. *Tainquam leo rugiens circuit quærens quem devoret* (1). Sic igitur mixtio vini cum aqua,

si sumatur similitudo ab iis, qui vinum vendunt, significat fraudem, et corruptionem : decipitur enim qui pro vino mero emit vinum mixtum aqua. Et de hac re agitur Isaiæ i. ubi Hieronymus legit : *Caupones tui miscent vino aquam*. Si autem sumatur similitudo ab iis, qui bibunt, habet optimam significationem illa mixtio : nam sobrietatem, et temperantiam significat. Unde Proverb. ix. *Bibite vinum, quod miscui vobis* (2). Quoniam igitur in calice vinum miscetur aqua, non ad vendendum, sed ad bibendum, optime fit, et optimam habet significationem.

Secundum argumentum Lutheri, et Kennitii est contra rationem illam de sanguine, et aqua, quæ proflexerunt ex latere Christi. « Ea ratio non probat, miscendam aquam in calice : Et tamen adducitur a Catholicis, tanquam unum ex præcipuis fundamentis ; igitur non solide probant Catholici suam sententiam. » Propositionem probant adversarii. Primo, quia non fuit aqua illa mixta cum sanguine, sed seorsim per se fluxit : nam alioqui quomodo discerni potuisset ? non ergo pertinet ad istam mixtionem aquæ cum vino. Secundo, illa effusio sanguinis et aquæ significabat duo Sacramenta diversa, nimirum Baptismum, et Eucharistiam, ut Augustinus tract. 120. in Joan. et alii Patres dicunt : non igitur illa aqua ad Eucharistiam pertinet. Tertio, ex figuris, et mysticis sensibus non sumitur solidum argumentum.

Respondeo : Primaria ratio, et verum, et solidum fundamentum nostræ sententiæ est Christi exemplum, et Ecclesie universæ consuetudo ; reliquæ rationes afferuntur ad confirmandum, et declarandum id, quod jam credidimus esse faciendum. Sed tamen argumenta adversariorum nihil concludunt.

Ad primum dico : Licet sanguis et aqua impermixta fuerint dum fluerent, tamen si in vas aliquod recepta fuissent, non nisi permixta in illo vase existerent. Nos autem representamus in calice id totum, quod ex latere fluxit, non autem modum, quo fluxit ; et ideo vinum aqua mixtum in calice ponimus.

Ad secundum : Allud est representari, et significari ; aliud representare, et significare : hæc enim sunt diversa, nec se invicem impediunt. Nos igitur non dicimus, sanguinem et aquam significasse mixtionem vini, et aquæ in calice ; sed e contrario significari,

(1) Genes, XLIX, 9 ; Apoc. V, 5 ; Psalm. XC, 43 ; I Petr. V, 8. — (2) Prov. IX, 5.